

MATERYALİST FEMİNİZM VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Burak ERDİNÇ¹

ÖZET

Feminizm kavramını tanımlayan değişik bakış açıları olsa da en kısa şekilde toplumda kadın ve erkek arasında toplumsal eşitliğin sağlanmasını hedefleyen düşünceler bütünü olarak tanımlayabiliriz. Bu eşitliğin sebeplerini ve ortadan nasıl kaldırılacağını farklı feminist düşünceler farklı şekilde açıklamıştır. Materyalist feminizm bunlardan birisidir. Kadın ile erkek arasında toplumsal eşitsizliğin tarihi maddi koşulların bir sonucu olarak gören bu görüş, eşitliğin sağlanabilmesi için öncelik olarak kadının özgürleşmesi gerektiğini savunur. Öte yandan feminist düşünce 70'li yılların sonlarından itibaren Uluslararası İlişkiler disipliniinde tartışılmaya başlamış ve bugün artık önemli bir kuram olarak addedilmiş olsa da de kadın-erkek eşitsizliğini tarihsel maddi koşulların yarattığını savunan Materyalist Feminizm'in Uluslararası İlişkiler'e katkısı oldukça sınırlı kalmıştır. Bu makalede Materyalist Feminizm'in Uluslararası İlişkiler alanında nasıl yorumlanabileceği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Feminizm, Materyalizm, Teori, Cinsiyet

¹ Arş. Gör., Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, berdinc@metu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9622-353X>

MATERIALIST FEMINISM AND INTERNATIONAL RELATIONS

Burak ERDİNÇ²

ABSTRACT

Although there are different perspectives defining the concept of feminism, we can define it as a set of ideas that aim to achieve social equality between men and women in society. Different feminist ideas have explained the reasons for this equality and how to eliminate it. Materialist feminism is one of them. This view, which sees social inequality between men and women as a result of historical material conditions, argues that women should be liberated as a priority in order to achieve equality. On the other hand, although feminist thought has started to be discussed in the discipline of International Relations since the late 70s and is now regarded as an important theory, the contribution of Materialist Feminism to International Relations, which argues that the inequality between men and women is created by historical material conditions, has remained very limited. In this article, it will be discussed how Materialist Feminism can be interpreted in the field of International Relations.

² Arş. Gör., Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, berdinc@metu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9622-353X>

GİRİŞ

Feminizm'in Uluslararası İlişkiler bilimine girişi 1980'lerin sonu, 1990'ların başından itibaren olmuştur (Tickner ve Sjoberg, 2010: 196). O ana kadar kadına uluslararası alanda herhangi bir rol atfetmeyen, ilgi alanı dışında bırakan ana akım Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarına bir eleştiri olarak ortaya çıkan Feminist kuram, temel olarak Uluslararası İlişkiler'i kadınların gözünden açıklamayı, kendi deneyimlerinden yararlanarak küresel ilişkileri daha iyi anlatmayı amaçlamıştır. Bunu yaparken de ilk olarak, devlet, egemenlik gibi Uluslararası İlişkiler'in var olan önemli temel kavramlarını yeniden açıklamayı hedeflemiştir (Tickner ve Sjoberg, 2010: 196). Burada esas olan nokta, var olan Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarının ve kavramlarının cinsiyet temelli ve sosyal olarak inşa edildiği iddiasıdır. Bunları erkek egemen bakış açısından arındırarak özgürleştirilmiş bir kuram geliştirmek Feminizm'in Uluslararası İlişkiler'deki hedefi olmuştur.

Yukarıda kısaca bahsedilen kuramsal eleştirilere ek olarak, Feminist kuram Uluslararası İlişkiler'de var olan temel sorunları da cinsiyet ilişkilerini temel alarak cevaplamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Uluslararası İlişkiler'deki Feminist akım birbirlerini tamamlayan iki nesle ayrılabilir; genel anlamda kuramsal tartışmalarla ilgilenen birinci nesil ve cinsiyetçi bir bakış açısıyla ampirik olaylara yaklaşan ikinci nesil (Tickner ve Sjoberg, 2010: 197). Daha öncesinde ulus seviyesindeki cinsiyet ilişkilerini inceleyen Feminist kuram, 70'lerin sonundan itibaren uluslararası ölçekte var olan sorunları da gündemine almıştır. Cinsiyetler arası eşitsizlik sınırları aşarak küresel bir hale gelmiş; feminist kuramcılara göre var olan küresel problemlerin ve eşitsizliklerin nedeni bu cinsiyetler arası eşitsizlik olmuştur (Zalewski ve Parpart, 2008: iix.). Fakat bir kuram olarak Feminizm'de görülen farklı akımlar, doğal olarak Uluslararası İlişkiler'deki Feminizm tartışmalarına yansımış ve Uluslararası İlişkiler'de zamanla farklı feminist bakış açıları gelişmiştir. Hem kuramsal olarak hem de pratikte olan sorunları anlamada ve çözüm üretmede ayrılan bu bakış açıları, genel olarak ait oldukları felsefi akımlardan veya bağlı oldukları siyasi düşüncelerden etkilenmişlerdir. Ancak temel olarak bütün bu akımlar birleştiği temel nokta ise Uluslararası İlişkiler'de 'cinsiyeti' temel analiz birimi olarak alıp (Zalewski, 1995: 341), kadının uluslararası seviyede daha iyi bir konuma gelmesini amaçlamışlardır (Jaggar, 1989: 5-8).

Bu makalede ise amaç, bugüne kadarki Feminist Uluslararası İlişkiler kuramlarında genellikle göz ardı edilmiş olan tarihsel materyalist yöntemi kullanarak Uluslararası İlişkiler'e farklı bir feminist perspektif kazandırmaktır. Cinsiyetler arası eşitsizliğin temelinde yatan tarihsel maddi koşulları göz ardı eden feminist bakış açıları, uluslararası seviyede olan biteni açıklamada eksik kalmaktadır. Öte yandan tarihsel materyalist analizler ise üretim ilişkilerine odaklanırken, bu ilişkilerin uluslararası boyutunu ise ihmal etmişlerdir. Uluslararası İlişkiler'i tarihsel materyalist analiz yöntemiyle inceleyen bir feminist kuram, hem uluslararası seviyede olan biteni anlaşılmasını ve maskülen bakış açısını değişmesini sağlarken, üretim ilişkilerinin ve üretim araçlarının mülkiyeti meselesinin yarattığı tarihi maddi koşulları da analiz ederek, uluslararası ilişkilere farklı bir yaklaşım getirmiş olacaktır. Bu bağlamda, makalede ilk olarak Feminizm'in tarihsel gelişimine dair kısa bir giriş yapılacaktır. Devamında, Materyalist Feminist kuramın bugün geldiği yerin daha iyi anlaşılması için, Materyalist Feminizm dışında kalan diğer Feminist düşünce akımları özetlenecektir. Bu bölümü ise makalenin asıl ilgi alanı olan tarihsel materyalizm ve Feminizm bölümü takip edecektir. Son olarak, Uluslararası İlişkiler'deki diğer Feminist yaklaşımlara kısaca göz atıldıktan sonra, Materyalist bir Feminizm anlayışı ile Uluslararası İlişkiler'e nasıl bir bakış açısı getirilebileceği tartışılacaktır.

1. Feminizm'in Tarihsel Gelişimi ve Farklı Feminist Yaklaşımlar

Feminizm'in tarih içindeki gelişimi tarihin var olan akışından farklı düşünülmesi pek mümkün değildir. Maddi koşullar altında yatan insanlığın tarihsel gelişimi, insanların özgürleşme mücadelesine paralel olarak, kadınların özgürleşme mücadelesinin de ana hatlarını belirlemiştir. Bu bağlamda, her dönemde gelişen farklı feminist yaklaşımlar bu mücadele ile birlikte gelişmiş, aynı dönemde ortaya çıkmış olan felsefi akımlardan beslenmiştir. Örneğin, feminist kuramsal tarihinin ilk önemli çalışması olarak kabul edilen Mary Wollstonecraft'ın A Windication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Savunusu) çalışmasını yazıldığı dönemdeki Aydınlanma Hareketinden bağımsız düşünmek mümkün değildir (Donovan, 2009: 15).

Bu çerçevede, Feminizm'in tarihi dört ana akım başlığı altında incelenecektir; aydınlanma hareketinden etkilenmiş olan Liberal Feminizm, 1960'larda dünyayı saran medeni haklar ve savaş karşıtı hareketten doğmuş olan Radikal Feminizm (Donovan, 2009: 267), 1980'lerde pozitivist bilim anlayışına karşı çıkan Post-Positivizm'den

beslenen Postmodern Feminizm ve son olarak Marksizm'in gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan Marksist Feminizm. Ancak makalenin ana konusu olan Tarihsel Materyalizm ve Feminizm'le ilgili olan Marksist Feminizm ve onunla birlikte gelişmiş olan Materyalist Feminizm ayrı bir başlık altında incelenecektir. Öte yandan, kabul etmek gerekir ki yukarıda bahsedilen Feminist akımlar dışında da, Freudcu Feminizm ya da Kültürel Feminizm gibi akımlar bulunmakla beraber, makalenin ana konusu olan Materyalist Feminizm ve Uluslararası İlişkiler ile olan ilişkileri sınırlı olduğundan bu makalede bahsedilen diğer akımlara yer verilmeyecektir.

1.1. Liberal Feminizm

Liberal Feminizm, 18. yüzyılın sonlarında ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. İçinde bulunduğu Aydınlanma Çağı'na ek olarak, o döneme damgasını vurmuş olan Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlık Hareketi'nin getirdiği coşkuya uyum sağlamıştır (Donovan, 2009: 16). Bu çerçevede Liberal Feminizm'in yaptığı en önemli vurgu, Aydınlanma Felsefesi'ne ait olan, her bireyin doğuştan gelen doğal haklara sahip olduğudur (Donovan, 2009: 17). Her insan eşit yaratılmıştır ve kadınlar cinsiyetlerinden dolayı sahip oldukları doğal haklardan hiçbir zaman mahrum bırakılamazlar. Diğer bir deyişle, erkeklerin doğuştan sahip oldukları tüm haklara kadınlar da sahip olmalıdır. Buna bağlı olarak, mücadelenin temel noktası da kadınların doğal haklarını kullanmasına mâni olan engellerin kaldırılmasıdır. Burada vurgulanması gereken nokta aklın üstünlüğüne inanan Aydınlanma Çağı'nın erkek düşünürleri, kendilerinde önce gelen düşünce sistemlerine karşı çıkarken, aklın ve rasyonalitenin sadece erkeklere ait olduğunu iddia ederler (Bryson, 2003: 12). Onlara göre kadın akıl yerine duyguları ile hareket eder ve akılcı olanın akıldışı olandan üstün olduğu ve onu kontrol etmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkarak, erkeğin kadına hükmetmesi gerektiğini ileri sürerler. Bireyin akılcılığı sadece erkeğe özgüdür ve 'kadın' doğası gereği mantık ve akıl geliştirmekten yoksundur (Bryson, 2003: 13).

Aydınlanma filozoflarının bu düşünce sistemine Liberal Feministler, daha önce de bahsedildiği gibi, kadınların da birer insan olduğu ve bu yüzden erkeklerle doğuştan gelen aynı haklara sahip olmaları gerektiğini ileri sürer. Liberal feministler doğal haklar felsefesinden yaralanarak kadınların da tıpkı erkekler gibi doğuştan gelen haklara sahip olduğunu belirtir ve bu hakların kullanılmasına

mâni olan engellerin kaldırılmasını talep ederler. Donovan'a göre Liberal Feministler benzer temel düşünceleri paylaşmaktadırlar (Donovan, 2009: 27-28). İlk olarak aklın mutlak üstünlüğüne inanırlar. Bireyin aklı da yine kendisinin vicdanında yatmaktadır. İkinci olarak, kadınların ve erkeklerin ontolojik olarak benzer olduklarına inanırlar. Öte yandan, aklın kullanılabilmesi için eğitimin ve hatta eleştirel eğitimin önemine vurgu yaparlar. Ayrıca her bireyin akılcı ve bağımsız birer aktör olduğuna inanan Liberal Feministler, taleplerini, başta oy verme hakkı olmak üzere, siyasi haklar talebi üzerine oturtmuşlardır. Günümüzde Liberal Feminizm'in yansımaları ise pozitif ayrımcılık, kürtaj, annelik hakkı veya pornografi karşıtı yasalar için verilen mücadelede görülmektedir. Bu anlamda, Liberal Feminizm problemin temeline inmekten ziyade, var olan düzendeki problemleri çözmeye çalışan bir kuram olduğunu söylemek pek de haksızlık olmayacaktır.

Yine de Liberal Feministler için kadının özgürleşmesi için yaptıkları eleştiriler oldukça sınırlıydı. Örneğin, kadının toplumsal hayata katılmaları için çaba gösterirken, özel alanda yani evde sıkışmış olan kadının durumu için yaptıkları eleştiriler oldukça sınırlıydı (Donovan, 2009: 23). Öte yandan siyasi haklar için mücadele eden Liberal Feministler, bu hakların kazanılması için kadının özgürleşmesinden ziyade kadının 'erkekleşmesi' ve bunu sağlayacak olan eğitimin önündeki engellerin kaldırılmasını savunuyorlardı (Walters, 2005: 55). Kadının sadece özel alandan kamusal alana girebilmesi ve bunun için gerekli olan potansiyelin açığa çıkmasını sağlayacak eğitimin önemine vurgu yapıyorlardı. Diğer bir deyişle, kadının özgürleşmesinden ziyade kadının erkeklerle aynı seviyeye nasıl geleceğini tartışan Liberal Feministler, başta kamu ve özel alan ayrımı olmak üzere, sorunun temeline inmekte zayıf kalıyordu. Öte yandan kabul etmek gerekir ki Liberal Feminist hareketle birlikte, yer ve sınıf fark etmeksizin, kadınlar yasal ve siyasi eşitlik konusunda önemli kazanımlar elde etmişlerdir.

1.2. Radikal Feminizm

Radikal Feminizm, ileride inceleyeceğimiz Marksist ve Materyalist Feminizm gibi, kadının özgürleşmesi için kadının ezilmesinin altında yatan temel sebebi sorgular. Başka bir deyişle, Liberal Feministlerin aksine Radikal Feministler kadının yaşadığı eşitsizliğin sonuçlarına odaklanmaktan ziyade bu eşitsizliğin nedeni sorgular ve bu eşitsizliği ortadan kaldırmayı hedefler. Aslında Liberal

Feminizm'in 18. yüzyıldaki devrim hareketlerinden etkilenmesine benzer bir şekilde, Radikal Feminizm 1960'ların sonlarında başlayan, medeni haklar mücadelesi ve savaş karşıtlığı ile beslenen, devrim hareketinden doğmuştur (Donovan, 2009: 267). Fakat, bu bağlamda diğer Feminist yaklaşımlardan farklı olarak, Radikal Feminizm diğer felsefi akımlardan beslenmek yerine kadınların kendi düşünce ve tecrübelerinden yola çıkarak yeni bir kuram oluşturmayı amaçlamıştır (Bryson, 2003: 163).

Radikal Feminizm'e göre kadının ezilmesi altında yatan temel neden ataerkillik'dir (patriarki). Bu sadece kadınların yaşadığı eşitsizliğin en temel sebebidir. Diğer bir deyişle kadınların yaşadığı bütün sorunlar birbirleriyle alakalıdır ve erkek egemenliği ve bunun kadın üstünde kurduğu baskı toplumsal eşitsizliğin temelidir. Bu eşitsizliği bozmak için gereken şey ise devrimci feminist mücadeledir (Donovan, 2009: 268). Bu açıdan Radikal Feminizm, toplumsal eşitsizliğin nedenini üretim ilişkileri olarak gören Marksist Feminizm'den ayrılmaktadır. Buna ek olarak, eşitsizliğin ortadan kalkması için Marksizm'in öngördüğü sınıf mücadelesini ayrımcı olarak gören Radikal Feministler, sınıf, ırk, din vs. gibi kavramların kadınları böldüğünü iddia ederler. Buna bağlı olarak kadının özgürleşmesi için gereken mücadele sınıf değil cinsiyet mücadelesidir (Bryson, 2003: 163). Radikal Feminizm'e göre sınıftan bağımsız olarak, tüm kadınlar erkek egemenliği ve ataerkilliğin altında ezilmektedirler ve kadınlar tüm sınıfsal ayrılıklarını bir kenara koyarak tüm enerjilerini, kendilerini baskılayan erkeklere karşı cinsiyet mücadelesine yöneltmelidirler.

Radikal Feminizm 'in çıkış noktalarından birisi de, yine Radikal Feminist harekete göre, Marksist hareket içinde kadınların düştüğü ikincil konumdur (Donovan, 2009: 267). 1960'larda özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da gelişen bu hareketin içinde kadınların düştüğü ikincil konum ve kadının özgürleşmesinin ikincil planda düşünülmesi, Radikal Feministleri yukarıda bahsedildiği gibi diğer felsefi akımlardan bağımsız bir kuram oluşturmaya itmiştir (Donovan, 2009: 267). Bu bağlamda, Radikal Feminizm'e göre en derin, yaygın bir biçimde baskı gören grup kadınlardır. Ve yine Marksist iddiaların aksine Radikal Feministler kadının tarihte baskı gören ve sömürülen ilk grup olduğunu iddia ederler. Diğer bir deyişle kadının sömürülmesi diğer sömürü çeşitlerinin de temelini oluşturmaktadır. Ayrıca, Materyalist Feminizm'in aksine, Radikal Feministler kadınların baskı altına alınmasını

maddi temelinin ekonomik değil biyolojik olduğunda ısrar ederler (Firestone, 1972: 9).

Toplumsal yapıların cinsiyetçi bir biçimde erkekler tarafından, erkekler için inşa edildiğini savunan Radikal Feministler, kadının özgürleşmesi için bu yapıların reddedilip yıkılması gerekmektedir. Bunu yapacak olanlar da tarih boyunca en çok sömürülen ve baskı altında olan kadınlardır (Walters, 2005: 149). Erkekler tarafından üretilen her kurum ve kavram kadının sömürülmesi için inşa edilmiştir ve bunların reddi şu an için yapılması gereken davranıştır. Buna ek olarak da var olan yapıların cinsiyetçi olduğunu ifşa etmek de yapılması gereken en önemli işlerden birisidir.

1.3. Postmodern Feminizm

Makalenin başında da belirtildiği gibi, Feminizm'in tarihsel gelişimini, içinde bulunduğu dönemdeki felsefi tartışmalardan ayırmak mümkün değildir. Bu çerçevede, 18. yüzyıldaki Aydınlanma ve Devrim hareketlerinden etkilenen Liberal Feminizm ya da 1960'ların devrimci ruhundan doğan Radikal Feminizm gibi Postmodern Feminizm de, doğal olarak, ortaya çıktı. 1980'lerdeki tartışmaları yansıtmaktadır. 1980'lerin en önemli kuramsal gelişmesi olan ve onun Modernizm'e ve Aydınlanmacılığa yönelttiği eleştiriler Feminizm'in üzerinde etkileri oldu ve Postmodern Feminizm'in ortaya çıkmasını sağladı (Donovan, 2009: 352). Kabaca söylemek gerekirse, Marksist Feminist'lerin ve Radikal Feminist'lerin kadınların sömürsünü anlamak için yaptıkları yapısal açıklamaları toptan reddeden Postmodern feminizm, daha bilgi ile iktidar arasındaki ilişkiyi ve bunun erkekler tarafından nasıl kullanıldığı anlamaya ve açığa çıkarmaya çalışır.

Postmodern Feminist'ler bir kavram olarak 'kadın' olgusunun bütüncül olarak tanımlanmasına karşı çıkarlar. Özellikle Marksist geleneğin kadını sınıf olgusu içinde ve Radikal Feminizm'in kadını tüm dünyada bir bütün olarak tanımlaması ve eşitlemesine karşı çıkan Postmodern Feministler, farklılığı bir zenginlik ve mücadeleyi güçlendiren bir olgu olarak kabul ederler. İktidar artık tekil bir olgu değildir; tam tersine iktidar her yerdedir ve bununla mücadele etmek için de diğer kuramların öngördüğü gibi merkezi olmaya gerek yoktur (Sawicki, 1986: 32). Diğer bir deyişle, Modernist kuramların tekçi anlayışını tümünden reddeden Postmodern Feministler, sınıf veya cinsiyet gibi 'gerçek' olduğu iddia edilenlerin ancak egemen bakış açısından

bakıldığında tekçi bir yapıya sahip olduğunu ileri sürerler (Donovan, 2009: 363). Ayrıca, diğer Feminist kuramların daha çok ortaya çıktığı beyaz ve orta sınıftaki kadınların durumunu yansıttığını söylerler (Bryson, 2003: 235). Öte yandan, Aydınlanma düşünürlerin objektiflik ve gerçek iddialarını reddeden postmodernizmden yola çıkan Postmodern Feministler, Aydınlanma'nın felsefesinin öne sürdüğü gerçek bilgiye ulaşmak için insan aklının gerektiği savını insandan kastın erkek olduğunu söyleyerek reddederler (Bryson, 2003: 235). Bu çerçevede, postmodernizmin açığa çıkardığı bilgi ile iktidar arasındaki ilişki, bilgi ile iktidarda olan erkek arasında vardır ve bu yüzden gerçekliğine inanılan her bilgi aslında erkeğin iktidarını temsil etmektedir ve bu ilişki açığa çıkarılmalıdır.

Postmodern Feminizm'in önemle üzerinde durduğu diğer bir konu ise söylemdir ve söylem içinde kadının nasıl ikincil hale getirildiğidir. Erkek egemenliğinin dile nasıl yansıdığı göstermek için yapıbozum yöntemini kullanan Postmodern Feministler, dilde birden fazla cinsiyet ayrımcılığı olduğunu ortaya koymuşlardır (Erdem, 1994: 72). Örneğin, dildeki temel zıtlardaki bağımlı değişkenin kadın olması; kadınların küçümseyen deyim ve atasözlerinin bulunması veya olumlama içeren kelimelerin maskülen (eril) olması ve bunların feminen (dişil) olana da kullanılması gibi dildeki erkek egemenliğini gösteren ayrımcılıklar, Postmodern Feministlerin yapıbozumu ile ortaya çıkarılmıştır (Erdem, 1994: 72). Bununla yetinmeyen Postmodern Feministler, dildeki bu ayrımcılığı afişe etmenin ötesine geçip kendilerine erkek egemenliğini ortadan kaldıracak ve kadını bağımsız kılacak yeni bir dil ortaya çıkarmaya çalışmışlardır.

2. Tarihsel Materyalizm ve Feminizm

Feminist kuramın gelişmesinde Marksist düşünce geleneğinin çok büyük bir önemi vardır. Her ne kadar Marks ve Engels'in eserlerinde kadın sorunu asgari boyutta tartışılmış ve hatta işçi sınıfının mücadelesinden ayrı görülmesi de, Marksist kuram feminist teorinin gelişmesinde hayati önem taşıyan bir kuramı ortaya çıkarmıştır (Donovan, 2009: 129). Buna ek olarak, yukarıda diğer kuramların gelişiminde de gördüğümüz gibi, Marksist Feminist kuramına getirilen birçok eleştiri Feminist kuramın gelişmesi ve yeni Feminist kuramların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Makalenin ana konusu da olan tarihsel materyalizm de bunlardan birisidir. Kısaca toplumun köklerinin ve tarihsel gelişiminin maddi ve ekonomik koşullarda yattığını belirten

Tarihsel Materyalizm, kadının toplumdaki konumunu ve neden baskı altında tutulduğunu anlamak için feminist kuramlara oldukça önemli bir araç sağlar. Bu kavramı önce kullanan Marksizm'in temel öğretilerinden ortaya çıkan Marksist Feminizm ve tarihsel gelişmelerin ışığında Marksist Feminizm'e yapılan eleştiriler ve Radikal Feminizm'in savlarından etkilenen Materyalist Feminizm'dir.

Marksist Feminizm temel argümanlarını anlamak için öncelikle Marks ve Engels'in geliştirdiği bazı temel öğeler oldukça önemlidir. Kabul etmek gerekir ki Marks ve Engels için kadının nasıl özgürleşeceği sorusu öncelik değildi. İşçi sınıfının özgürleşmesi ve devrim ile birlikte kadının da özgürleşeceğine inanan Marks ve Engels'in bu bağlamda feminizme direk katkıları sınırlı olmuştur (Donovan, 2009: 363). Engels'in 1884'te yazdığı Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni, bu ikilinin Feminizm'e yaptıkları en doğrudan katkıdır ve günümüz Marksist Feminist'leri için önemini korumaktadır. Ayrıca kullandıkları birçok öğe sonrasındaki Marksist Feminist gelenek için vazgeçilmez olmuştur. İlk olarak, toplumsal mücadelenin temelinin maddi koşullarda olduğunu belirten tarihsel materyalizm, Marksist Feministler için kadının baskı altında tutulmasının temel nedenini anlamak için bir rehber olmuştur. Öte yandan, sınıf bilinci, yanlış bilinç, yabancılaşma, praxis ve değer teorileri kavramları Marksist Feministlerin Marks ve Engels'ten alıp kendi kuramlarına uyguladıkları kavramlardır.

Marksist Feministler, Engels'ten yola çıkarak kadınlara uygulanan baskının sınıflı toplumların ve özel mülkiyet kavramının ortaya çıkmasıyla başladığını söylerler (Smith, 2012: 40). Engels'e göre avcı-toplayıcı toplumda kendi alanında efendi olan kadın, hayvanların evcilleştirilip artı değer üretimine geçilmesi ve özel mülkiyetin doğuşuyla erkeğin boyunduruğu altına girmeye başladı (Engels, 2003: 154). Öte yandan, yerleşik hayata geçiş ile birlikte başlayan tarımsal üretim erkeğin fiziksel gücüne dayanması üretilen artı değere sahip olmasına sebep oldu (Smith, 2012: 42). Bunun sonucu olarak kadının evde ürettiği kullanım değeri ile erkeğin ürettiği artı değer mukayese edilemez hale geldi ve erkek maddi gücü sayesinde ev yönetimini ele geçirdi. Ayrıca özel mülkiyetin doğması ile beraber mülkiyet sahibi olan erkeğin miras bırakma ihtiyacı yüzünden ortaya çıkan çekirdek aile kurumu kadını toplumsal üretimden uzaklaştırıp sadece ev içi emek üretiminden ve yeniden üretimden sorumlu hale getirdi (Smith, 2012:

49). Bu sayede tarihteki ilk sömürü erkeğin kadını boyunduruk altına almasıyla başladı (Donovan, 2009: 145). Özetlemek gerekirse, özel mülkiyetin doğuşu ve cinsiyete dayalı iş bölümünün gelişmesi ile kadın ekonomik bir birim olan çekirdek aileye hapsedilip toplumsal üretimden soyutlaştırıldı. Bu bağlamda kadının görevi, erkeğin boyunduruğu altında, evde sadece kullanım değeri olan işi üretip, hem de artı değer üretimi için gerekli olan yeniden üretimin sağlanması olmuştur.

Bu çerçevede, Clara Zetkin, Rosa Lüksemburg, Aleksandra Kollontai gibi Marksist Feministler kadının özgürleşmesi için temel iki koşul öne sürmüşlerdir. Birincisi, kadınlar ev içi üretimden kurtarılıp, toplumsal iş üretimine katılmalıdırlar. Diğer bir deyişle, kadın sömürü altında tutulduğu evden uzaklaştırılıp, kadın üretim alanında söz sahip olmaya başlaması kadının özgürleşmesi için gereklidir (Bryson, 2003: 59). İkinci olarak ise kamusal/özel ayırımının doğuşuna sebep olan ve kapitalist üretiminin olmazsa olmazı yeniden üretimi sağlayan tek eşli çekirdek aile kurumunun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu sayede özel üretim alanı olan çekirdek aile toplumsallaştırılacak ve kadınların özgürleşmesi sağlanacaktır (Donovan, 2009: 147). Ancak vurgulamak gerekir ki bu iki koşulu sağlayacak olan tek şey sosyalist devrimdir. Bu yüzden de Marksist feministlerde kadın sorunu ile işçi sınıfının sorununun iç içe geçmiş konumdadır. İşçi sınıfının özgürleşmesi ile kadının sömürülmesine sebep olan tüm nedenler ortadan kalkacağı için Marksist Feministler için işçi sınıfının mücadelesi ile kadının özgürleşme mücadelesi özdeşti (Donovan, 2009: 147). Bu düşünce, ikisinin ayrı ama aynı anda yürütülmesi gerektiğine inanan Materyalist Feminizm 'in doğuşuna sebep oldu.

Tarihsel materyalizmin Feminist kuram ile olan tarihsel ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, Marksist kuramın doğuşuyla birlikte ortaya çıkan Marksist Feminizm hem kuramsal olarak hem de pratikte kadının sömürülmesini açıklamakta yetersiz kaldığı ortaya çıktı. Kuramsal çerçevede özellikle 1960'ların sonunda ortaya çıkan Radikal Feminizm'in getirdiği eleştiriler, Feminizm ile Marksist kuramı bir araya getirmeye çalışan kuramcılarının görüşlerini yeniden gözden geçirmeye sevk etti. Öte yandan, pratikte yaşanan gelişmeler de Marksist Feminizm argümanlarını zayıflattı. Özellikle Sovyetler Birliği'nde kadınların yaşadığı tecrübe ve Marksist Feminizm'in öngördüğü gibi devrim ile birlikte kadının da özgürleşeceği öngörüsünün gerçekleşmemesi Marksist Feministleri hayal kırıklığına uğrattı (Osman, 2009: 19). Bu

bağlamda ortaya çıkmıştır ki, kadının ezilmesi sınıflı toplumların bir ürünüdür, ancak sınıftan bağımsız olarak da kadının baskıya maruz kalırlar (Smith, 2012: 173). İşte bu çerçeve, kadının sömürülmesi hem kapitalist sistem içinde inceleyen hem de var olan ataerki sistemi göz ardı etmeyen Materyalist Feminizm'in ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Temel olarak Materyalist Feminizm'in ana iddiası kadınların kamusal alanda kapitalist sistem tarafından sömürülürken, özelde yani evde ise ataerki tarafından sömürülmekte olduğudur. Bu ikili sistem birlikte çalışırken, kadının özgürleşmesi için verilecek olan mücadele, doğal olarak, bu ikisine karşı aynı anda yürütülmelidir. Bu bağlamda, erkek ile kadın arasındaki ilişki biyolojik olarak bir kaderin değil, toplumsal bir inşa sonucunda belirlenmiştir (Kergoat, 2009: 2). Bu bağlamda, kadın ile erkek arasındaki ilişki hiyerarşiktir ve maddi bir temele sahiptir. Üretim alanında artı değer üreten erkek, yeniden üretim alanına sıkıştırılmış kadın üzerinde hâkimiyet kurar (Kergoat, 2009: 3). Kadın yeniden üretimden sorumlu olup, hem üretim alanına yeni iş gücü katmakla yükümlü olup, yani bebek doğurup ona bakmakla, hem de eve gelen erkeğin emek gücünün yeniden üretiminden sorumludur. Bu çerçevede ataerki, yeniden üretim sürecinin ortaya çıkardığı egemenlik sistemidir (Osman, 2009: 21). Öte yandan, kapitalizm ile ataerki arasındaki ilişki erkeğe kadının emek gücü üzerinde otorite kurmasını sağlar. Kadın erkeğin müsaadesini almadan işgücüne katılamaz ve bu ataerki ile kapitalizm arasındaki ilişkinin bir örneğidir. Gözden kaçmamalı ki bu ilişkinin temeli maddidir ve buna izin veren tüm toplumsal yapılar ile mücadele gerekmektedir (Hartmann, 1993: 181). Eisenstein (1999: 203), kapitalizm ile ataerki arasındaki bu sistemik ilişkiyi 'ataerki kapitalizm' olarak tanımlamaktadır.

Bu çerçevede, Materyalist Feminizm'in temel amaçlarından bir özel alan ile kamusal alan arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaktır. Kamusal alandaki kapitalist sistemin özel alanı belirlediğine inanan Marksist Feminizm'in aksine Materyalist Feminizm kadının ezilmişliğinin temel sebebinin özeldeki konumundan kaynaklandığını söyler (Osman, 2009: 24). Özel alanda ev içi emek üretip yeniden üretimi sağlayan kadın, artı değer üreten erkeğin boyunduruğu altına girmek zorundadır çünkü kapitalist sistem için artı değer, evde üretilen kullanım değerinden çok daha kıymetlidir. Ancak burada önemli olan nokta, yeniden üretimden kadının sorumlu olması direk olarak kapitalizmin sonucu değildir;

bilakis kapitalizm öncesinden gelen cinsiyetçi sistemdir (Osman, 2009: 25). Bu bağlamda, ataerki kapitalizm öncesinde de vardı ama kapitalizmin ortaya çıkması ile ataerki ve kapitalizm birbirlerini besleyerek, birlikte çalışmaya başladılar. Diğer bir deyişle, ataerki kapitalizmden önce de vardı fakat kapitalizm için ataerki çok uygundu (Donovan, 2009: 155). Hülya Osman (2009: 25) kapitalizm ve ataerki arasındaki ilişkiyi, kadının ezilmişliğini yaratan iktisadi etken olarak ev içi emeğinin ve cinsiyetçi işbölümü ile şekillenen ataerkinin, kapitalizm tarafından içselleştirilip yeniden üretilerek sürekli hale getirilmesi olarak tanımlar.

Materyalist Feminizm kadının sıkışıp kaldığı özel alana kadının sömürülmesinde temel aldığı için ev içinde kadının ürettiği emek konusu özel olarak vurgulanmıştır. Temel olarak özel alanı kadının toplumdaki konumunun ana sebebi olarak gören Materyalist Feminizm, ev içi emeğin anlaşılması hayati önem taşımaktadır. Bu çerçevede yeniden üretim kapitalist sistemin olmazsa olmazıdır ve kadının artı değer üretimine katılması ev içinde yeniden üretimi sağlayarak olur (Donovan, 2009: 154). Kapitalizm öncesinde, ataerkilliğin yarattığı bu iş bölümü kadının kapitalist üretim sürecine katılmasını sağlar. Rubin kapitalizm ve ataerkillik arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin özel alandaki cinsiyetçi iş bölümünü nasıl belirlediğini, kapitalizmin kendisinden çağlar öncesine uzanan eril ve dişi kavramları devralıp yeniden kurmasıyla açıklar (Donovan, 2009: 155). Materyalist Feminizm bu noktada ev içindeki kadın emeğinin Materyalist bir analizini geliştirmiştir (Osman, 2009: 25). Bunu yaparken de bunun tek kaynağının toplumsal üretim ilişkileri değil; buna ek olarak var olan ataerki ilişkisinin de belirleyici olduğunu savunurlar. Bu bağlamda, Marksist Feministler gibi Materyalist Feministler aile kurumu devam ettiği müddetçe bu ilişkinin devam edeceğini söylerler. Bu yüzden, Materyalist Feminizm aile kurumunun yok edilmesi gerektiğine inanır.

Sonuç olarak Materyalist Feminizm, kapitalizm ve ataerkiyi iki ayrı ve farklı üretim çeşidi olarak gören Radikal Feminizm'in aksine, ev içi emeğin kapitalist üretim ilişkileri sonucu ataerkinin erkeğin kadın üzerindeki egemenliğini yeniden üretim sürecinde kurmasını sağladığını söyler (Osman, 2009: 25). Ancak, kadının özel alanda ezilmesini sadece kapitalist üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak gören Marksist Feminizm'den de ayrılır. Diğer bir deyişle, kamusal alanda kapitalist üretim ilişkileri sonunu sermaye sahibi tarafından ezilen erkek

işçi, özel alanda yani evde ataerkinin sonucu olarak patronudur. Bu yüzdendir ki özel-kamu ayrımı kapitalist toplumda kadın ezilmişliğinin temelidir (Osman, 2009: 26). Engels'in öngördüğü gibi kadının iş gücüne katılıp artı değer üretmeye başlaması bu gerçeği değiştirmemektedir. Tam tersine, özel alandan çıkıp kamusal alana giren kadın, özelde ataerki sonunu erkek tarafından ve kamuda kapitalist üretim ilişkileri sonucu sermaye tarafından ezilmeye devam etmektedir. Ayrıca, cinsiyetçi iş bölümü kapitalizm ve ataerki tarafından beslenen ideoloji tarafından da desteklenmektedir. Bu yüzden, kadın kendi parasını kazansa bile özel alanda yeniden üretim işi sonucu maruz kaldığı sömürü devam etmektedir. Ve yine bu yüzden ki, Materyalist Feminizm'e göre, kadının özgürleşmesi için kamu-özel ayrımın bitirilmesi ve kapitalizm ile ataerkinin aynı anda yok edilmesi gerekmektedir.

3. Feminizm'in Yerleşik Uluslararası İlişkiler Yaklaşımlarına Temel Eleştirileri

Feminist kuramın Uluslararası İlişkiler disipline etki etmeye başlaması, 1980'lerde yaşanan ve 'üçüncü tartışma' (third debate) olarak bilinen tartışmadan bağımsız değildir (Tür ve Koyuncu, 2010: 7). Bu tartışma ile beraber Uluslararası İlişkiler'in kuramsal ve kavramsal çerçeveleri tekrar tartışılmaya açılmış ve bu sayede toplumsal cinsiyet ve kadın olgusunun disipline girmesi için bir alan oluşmuştur. Buna ek olarak, soğuk savaşın sona ermesi Uluslararası İlişkiler'de devlet dışı aktörlerin de incelenmesine imkân sağlamıştır ve özellikle "yüksek politika" ve "alçak politika" ayrımında yaşanan değişiklikler (Tür ve Koyuncu, 2010: 7) Feminist kuramın Uluslararası İlişkiler'de yaşanan kuramsal tartışmalarda önemli bir yer almasını sağlamıştır. Diğer bir deyişle, Uluslararası İlişkiler'in sadece devletler arasındaki problemlerden çevre, insan hakları, göç gibi problemlerle ilgilenecek diğer alanlara genişlemesi Feminizm'in disiplinde içinde gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu sayede Feminizm disiplin için bir alternatif yaklaşım olarak yükselmeye başlamıştır (Tickner, 1999/a: 46). Kuramsal gelişmelerin yanı sıra siyasi arenada kadın aktörlerin giderek artması ve önemli roller oynamaya başlaması ve kadın hareketinin uluslararası seviyede kurumsallaşmaya başlaması Uluslararası İlişkiler disiplinin Feminizm'e kayıtsız kalmasını engellemiştir (Thorburn, 2000: 4). Son olarak, yukarıda da bahsedildiği gibi, 1980'lerde Feminist kuram

içerisinde yaşanan tartışma ve üçüncü dalga ile birlikte Postmodern Feminizm'in yükselmesi, Feminizm'i sosyal bilimler içerisinde tekrar popüler hale getirmiştir ve bunun sosyal bilimlerdeki alanlara yansımaları gecikmemiştir.

Feminizm'in Uluslararası İlişkiler disiplininde eleştirdiği ilk temel nokta kadın ve toplumsal cinsiyet gerçekliklerinin disiplin içinde olmayışıdır. Tıpkı Feminist kuramda olduğu gibi Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde de farklı Feminist yaklaşımlar olsa da bu yaklaşımların ilk çıkış noktaları, disiplin içerisinde kadının tüm alanlarda görünür kılınması, ataerkil değer ve yaklaşımların açığa çıkarılması ve sorgulanmasıdır. Disiplinin toplumsal cinsiyete dair herhangi bir soru sormaması eleştirilmiş ve bütün bu uluslararası süreçleri cinsiyetsizleştirme çabaları olduğu iddia edilmiştir (Sylvester, 1994: 11). Ayrıca bu yaklaşım genel olarak disiplinin temelinde gizli bir erkek bakışının yer aldığını ve bunun cinsiyetsizleştirme adı altında yapıldığını da belirtir. Örneğin, Tickner insan doğası ve insani değerlerin erkeksi bir ön kabul ile kavramsallaştırıldığını ifade etmektedir (Tür ve Koyuncu, 2010: 11). Bu bağlamda, özellikle Uluslararası İlişkiler disiplindeki davranışsalci yaklaşımların objektiflik ve bilimsellik adı altında erkeklere özgü ön kabul ve deneyimlere yer verilmektedir. Yine Tickner'e göre, Uluslararası İlişkiler'in temel metinlerinden olan Makyavelli'nin Prens ve Hobbes'un Leviathan eserlerinde temel olarak erkek doğasını esas alarak "prenslerin" dış politikada neler yapmalarını gerektiğini anlatmaktadır (Ataman, 2009: 6). Ayrıca hem Makyavelli hem de Hobbes, kavramları oluştururken devletin güvenliği ve liderlerin karakterleri erkek ile özdeşleştirirken, tehditler ve zayıflıklar dişilik ile tanımlanmıştır (Tickner, 1999/a: 46).

Üçüncü tartışma ile ortaya çıkan diğer yaklaşımlar gibi, Uluslararası İlişkiler'deki Feminist yaklaşım, disiplinindeki hâkim yaklaşım olan Realizm ve Neorealizm'e eleştiriler getirerek yola çıkmıştır. Temel olarak, disiplininde yerleşik olan kavram ve kabullerin nasıl erkek egemen bir şekilde oluşturulduğunu ortaya çıkarmak ve bunların toplumsal cinsiyet ilişkileri ve kadının rolü göz önünde bulundurularak yeniden oluşturulması gerekliliğini vurgulayan Feminist yaklaşım, Realizm'in temel varsayım ve yaklaşımlarına önemli eleştiriler getirmektedir (Tickner, 2005/b: 2175). Realizm ve Neorealizm uluslararası sistemde devletleri 'bیلardo topu' gibi kapalı bir aktör olarak alırken, devlet dışı aktörlerin sistem içerisinde rolü sınırlıdır. Bu

yaklaşımı Tickner “içinde çocukların hiç doğmadığı ve kimsenin ölmediği” bir dünya olarak özetler (Tickner, 1999/a: 46). Bu bağlamda, Feminizm’in Realizm ve Neorealizm’e getirdiği eleştiriler iki ana kavram üstündedir. İlki, Neorealizm’in analiz birimi anlayışına karşı çıkar. Devletleri uluslararası sistemdeki tek analiz birimi olarak gören bu yaklaşıma karşı Feminist yaklaşım, kadının da bir analiz birimi olarak Uluslararası İlişkiler’de yer alması gerektiğini savunur (Tür ve Koyuncu, 2010: 11). Diğer bir deyişle, kadını bir analiz birimi olarak görmeyen herhangi bir yaklaşım, uluslararası ilişkileri anlamada her zaman başarısız olacaktır. İkinci olarak ise, Neorealizm’in anarşik olarak açıkladığı uluslararası sistem anlayışını eleştiren Feministler, hem uluslararası kadın mücadelesinin iddia edilen anarşik yapıyı kırdığını hem de anarşik sistemin üzerinde durduğu “yüksek politika” ile “alçak politika” arasındaki ayrımın kadını uluslararası düzeyde yok sayan bir kabul olduğunu ileri sürerek bu hiyerarşik yapının kırılması gerektiğine inanırlar (Sylvester, 1994: 6). Bunun dışında, Realizm’in ön kabullerinden biri olan devletlerin rasyonel aktörler olduğu ve bu aktörler arasında sıfır toplamlı bir oyun (zero sum game) oynandığı iddiası yine Feminist yaklaşım tarafından eleştirilmiştir (Ataman, 2009: 11). Buna göre, rasyonel olarak kabul edilen devlet aslında, daha önceki bölümlerde tartışıldığı gibi, erkeğin rasyonel olduğu iddiasını yansıtmaktadır (Ataman, 2009: 12). Rasyonel olmayan tüm davranışlar ise yine kadın olarak yansıtılmaktadır ki Feminist yaklaşım bu görüşün değişmesi gerektiğini savunur. Ayrıca, sıfır toplamlı oyunun bir erkek oyunu olduğunu savunan Feminist yaklaşım, bu oyunun kurallarının, katılım şartlarının, oyuncuların, hakemlerin, kazananı ve kaybedeni belirleyenlerin yine erkekler olduğunu ileri sürer (Tickner, 1999/a: 45). Son olarak bütün eleştirilerin temeli olarak Feminist yaklaşım, Neorealizm’in objektiflik iddiasını bunun aslında erkeğin tecrübe ve görüşlerini yansıttığı söyleyip redderek, bütün sosyal bilimlerde olduğu gibi Uluslararası İlişkiler’de de Feminist’lerin kendi tecrübelerinden yararlanarak, kendi duruş noktalarından (standpoint) bir epistemoloji geliştirmeleri gerektiğine inanır (True, 1996: 215). Bu çerçevede üçüncü büyük tartışmaya dahil olan Feminist yaklaşım, evrensel gerçekliğin olmadığını, iddia edilen gerçekliğin aslında erkeğin tecrübelerini yansıttığını ileri sürerken, uluslararası siyaseti daha iyi anlayabilmek için kadınların kendilerine özgü bir biçimde dünyayı anlamaya çaba göstermeleri gerektiğini savunur.

4. Uluslararası İlişkilerdeki Feminist Yaklaşımlar

Daha önce de belirtildiği gibi ortak noktalarda buluşmalar da Uluslararası İlişkiler’de tek bir Feminist yaklaşımdan bahsetmek mümkün değildir. Genel olarak Feminist yaklaşımlarda olduğu gibi, Uluslararası İlişkiler’de çok farklı Feminist bakış açıları bulunmaktadır ve Feminist yaklaşımların kendi aralarındaki tartışmaları Uluslararası İlişkiler’deki Feminist tartışmalara da yansımıştır. Aynı şekilde Uluslararası İlişkiler’deki her bir Feminist yaklaşım, yukarıda bahsedilen Feminist yaklaşımlardan beslenmiş ve onların temel argümanlarını disipline taşımıştır. Çok farklı yaklaşımlar olsa da, burada Uluslararası İlişkiler’de en etkili olmuş Feminist yaklaşımlardan kısaca bahsedilecektir. Bunlardan ilki olan Liberal Feministler, uluslararası sistemdeki problemleri çözmek için esas olarak temsiliyet ilişkisine vurgu yaparlar. Kadınlar uluslararası seviyede daha çok temsil edildikçe, sistem yaşanan eşitsizliklerde azalacağına inanan Liberal Feministler, uluslararası örgütlerin gerekli çalışmaları yaparak temsiliyette kadın ile erkek arasındaki eşitsizliğin giderilebileceğine inanırlar (Tür ve Koyuncu, 2010: 14). Bu anlamda, liberal demokrasinin ve kurumlarının uluslararası düzeyde yayılması kadınların daha eşit seviyede temsil edileceğine inanılır.

Öte yandan, İnşacı Feministler, uluslararası seviyedeki yapıların aktörler tarafından inşa edildiğini savunan Sosyal İnşacılaşma paralel olarak, toplumsal cinsiyetin yine aktörler tarafından şekillendirildiğine inanırlar (Tickner ve Sjoberg, 2010: 200). Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, toplumsal cinsiyet ile var olan yapılar, yerleşik Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarının ileri sürdüğü gibi daimi değildir. Tam tersine bu yapılar aktörler tarafından inşa edilmiştir ve bu anlamda uluslararası aktörler bu yapıları inşa etmişlerdir. Burada vurgulanan şey ise uluslararası sistemde değişimin mümkün olduğudur. Bu anlamda, Elisabeth Prügl toplumsal cinsiyet hakkındaki fikirlerin uluslararası seviyedeki yapıları inşa ettiğini ileri sürer. Buna ek olarak da, aynı yapıların da toplumsal cinsiyet hakkındaki fikirlerin oluşumunda rol oynadığını iddia eder (Tickner ve Sjoberg, 2010: 201).

Uluslararası İlişkiler’deki diğer bir Feminist yaklaşım ise uluslararası düzeyde dil anlama vurgu yapan Postmodern Feministlerdir. Postmodern Feministler kuramsal düzeyde olduğu gibi uluslararası düzeyde de bütüncül bir ‘kadın’ tanımlaması yapılamasına karşıdır. Bilgi ile güç arasındaki ilişkiye vurgu yaparken bilgiyi üretenlerin erkek olduğunun altını çizerek. Bu çerçevede Uluslararası

İlişkiler’de üretilen her türlü bilginin erkek merkezli olduğunu savunurken, kadınlar özgü bir kuram geliştirilmesine de karşı çıkarlar. Çünkü bütüncül bir kadın gerçekliği olduğu savını reddeden Postmodern Feministler, Uluslararası İlişkiler’de kadın merkezli bir açıklamanın mümkün olmadığını ileri sürerler. Her kadının yaşadığı tecrübe birbirinden farklıdır, bu yüzden ‘kadın’ olarak bütüncül bir yaklaşıma uluslararası seviyede ulaşmak mümkün değildir (Tür ve Koyuncu, 2010: 15). Öte yandan, yapılacak olan şeyin bilgi ile güç arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılarak, uluslararası seviyedeki bu ilişkinin değişmesini sağlamaktır. Bunun için de Postmodern Feministler söylem analizi ve yapıbozum yapılması gerektiğine inanırlar (Tickner ve Sjoberg, 2010: 201).

Uluslararası İlişkiler’deki diğer bir Feminist yaklaşım ise kolonyel ilişkilerin günümüzde halen farklı şekiller altında devam ettiğini ileri süren Postkolonyel Feminizm’dir. Bu yaklaşıma göre kolonyalizm bitmiş olsa da kolonyalizm sırasında oluşturulmuş olan ilişkiler bugün varlıklarını korumaya devam etmektedir. Postmodern Feministlere paralel olarak Postkolonyel Feministler de bütüncül bir kadın tecrübesi olmadığını ve bu yüzden toplumsal cinsiyeti içeren ve kadına özgü olan evrensel bir bilginin oluşturulmasının mümkün olmadığını savunurlar. Ancak, Postmodernlerden farklı olarak Postkolonyeller bu farklılığın bireysel olmaktan ziyade birinci dünyadaki kadınlar ile üçüncü dünyada yaşayan kadınların farklı gerçeklik ve tecrübelerinin olduğundan yola çıkarlar (Tickner ve Sjoberg, 2010: 202). Üçüncü dünyada yaşayan kadınlara göre daha ayrıcalıklı olan birinci dünyada yaşayan kadınların Batı-merkezci bir tavırla onların uluslararası düzeydeki sorunlarını anlamaya ve açıklamaya çalışmasını eleştiren Postkolonyel Feministler, homojen bir kadın tanımını reddeyken, uluslararası düzlemde kadınların özgürleşmesi için üçüncü dünyadaki kadınların farklı ihtiyaçları olduğuna vurgu yaparlar (Tickner ve Sjoberg, 2010: 203).

5. Materyalist Feminizm ve Uluslararası İlişkiler

Yukarıda bahsedilen Uluslararası İlişkiler’deki Feminist yaklaşımların aksine, Materyalist Feminizm’in direk olarak etkilediği bir Feminist yaklaşım yoktur. Disiplin içerisinde var olan Eleştirel kuram kısmen olsa da Materyalist Feminizm ile örtüşen argümanları bulunmaktadır. Tickner ve Sjoberg bu yaklaşımı Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki Eleştirel Feminizm olarak tanımlamaktadır ki buradan itibaren bu yaklaşım için Eleştirel Feminizm tanımlaması kullanılacaktır

(Tickner ve Sjoberg, 2010: 209). Ancak, bugünkü uluslararası siyasetin durumu göz önünde bulundurulduğunda Materyalist Feminizm'in dünyada kadının yerini anlamak için öne süreceği çok önemli savlar vardır. Bu bölümde hem Eleştirel Feminist yaklaşımın Materyalist Feministler ile paralel bir şekilde Uluslararası İlişkiler disiplinine nasıl baktığı hem de Materyalist Feministlerin bu yaklaşımlardan ayrı olarak nasıl bir bakış açısı geliştirebileceği tartışılacaktır.

Eleştirel Feminizm'in Materyalist Feminizm ile örtüştüğü en temel nokta, uluslararası ilişkileri tarihsel maddi koşullar çerçevesinde incelemesidir. Bu bağlamda, Robert Cox'un analizini temel alan bu yaklaşım, dünyayı karşılıklı olarak birbirini etkileyen üç güçten (tarihsel maddi koşullar, fikirler ve kurumlar) oluşmuş olan tarihsel yapılar olarak incelemektedir (Tickner ve Sjoberg, 2010: 210). Eleştirel Feminizm bu analizi temel alarak kadının uluslararası sistemdeki yerini anlamak için bu sistemi oluşturan tarihsel maddi koşulların incelenmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu bağlamda, disiplindeki diğer Feminist yaklaşımlardan farklı olarak uluslararası sistemde, gerekli tarihsel maddi koşullar ışığında değişimin mümkün olduğunu söylerler (Whitworth, 1989: 266). Buna ek olarak, sistemdeki kurumların, sömürüyü meşru hale getiren fikirler ışığında, kadının sömürüsü üzerinde bir araç oluşunu ileri sürerler (Whitworth, 1989: 268). Materyalist Feminizm'in öngördüğü gibi kadının sömürüsünün hem kapitalist üretim ilişkilerinden hem de var olan ataerkil düzenden oluştuğunu kabul eden Eleştirel Feminizm, bu iki ilişki biçiminin uluslararası düzeyde nasıl yeniden üretildiğini açıklamayı amaçlar.

Öte yandan Eleştirel Feminizm, Uluslararası İlişkiler'deki temel alanlara da eleştiri getirmektedir. Sadece kuramsal düzeyde değil, pratikte de kadının uluslararası seviyede nasıl sömürüldüğünü ifşa eden Eleştirel Feminizm, bu bağlamda yine üretim ilişkilerine ve ataerkilliğe vurgu yapmaktadır. Güvenlik bu temel alanlardan bir tanesidir. Eleştirel Feminizm kadını güvenlik çalışmalarında yok sayan yerleşik Uluslararası İlişkiler'deki yerleşik kuramları eleştirirken, kadının güvenlik çalışmalarındaki yerini sadece betimleyici bir şekilde ifade eden diğer eleştirel yaklaşımlara da karşı çıkmaktadır. Daha önceden de vurgulandığı gibi Eleştirel Feministler, bu alanda da değişimin, yani kadının özgürleşmesinin, altını çizmektedirler. Bu bağlamda, Liberal Feministlerin temsilietçi yaklaşımına karşı çıkan Eleştirel Feministler, uluslararası güvenlik politikalarında kadının temsilietinin artmasının,

kadının güvenliğine katkı sunmayacağını ileri sürerler (Blanchard, 2003: 1296). Kadına yönelik yapısal şiddetin üzerinde duran Eleştirel Feministler, devlet aygıtının bu anlamda kadının uluslararası düzeyde şiddet görmesinde aracı olduğuna inanırlar. Buna ek olarak, uluslararası kurumların şiddete meşruiyet kazandırılmasında aracı bir rol üstlendiğini ileri sürerler (Blanchard, 2003: 1299). Ayrıca, kadının sadece savaş esnasında yaşadığı tecavüz, zorla göç gibi unsurların yanı sıra kadının savaş esnasında özel alandan çıkartılarak kamusal alanda yedek emek gücü olarak sömürülmesine dikkat çeker. Özetlemek gerekirse, Eleştirel Feminizm'e göre kadının güvenliği için savaşın en temel sebebi olan kapitalizmin ve emperyalizmin ortadan kaldırılması ve kadını uluslararası düzeyde araçsallaştıran ataerkil yapının yıkılması gerekmektedir.

Eleştirel Feministlerin Uluslararası İlişkiler'de eleştiri getirdiği bir başka temel alan ise uluslararası hukuktur. Eleştirel Feminizm'in bu alana yönelik eleştirileri göreceli olarak yeni olsa da uluslararası düzeyde kadının sömürülmesinde uluslararası hukuka önemli bir rol atfedilmiştir. Burada genel olarak Feministlerin uluslararası hukuka yönelik getirdiği, kadının bu alanda bir özne olarak görülmemesi, kadının yine hukuk tarafından korunmaması gibi genel eleştirilerden ayrı olarak (Ataman, 2009: 29), ulusal düzeyde kadının özgürleşmesi önündeki en önemli engellerden biri olan kamusal-özel alan ayrımının uluslararası hukuk vasıtası ile uluslararası düzeyde de devam ettirilmesidir (MacKinnon, 2003: 271). Diğer bir deyişle, kadının kamusal olarak görülen uluslararası seviyede kapitalist üretim ilişkilerinden dolayı sömürülmesi uluslararası hukuk tarafından meşrulaştırırken, özel alan olarak görülen devletlerin iç meselelerinde ise kadının yaşadığı baskı, sömürü ve şiddeti görmezden gelmektedir. Bu anlamda, Eleştirel Feminizm var olan hukuk kural ve normlarının hem kapitalizm hem de ataerkillik için araçsal olduğu gerçeğine vurgu yaparlar. Son olarak, uluslararası hukukun iyileştirilip, temsiliyetin artırılması ile kadının uluslararası hukuk tarafından korunacağını iddia eden diğer Feminist yaklaşımların aksine Eleştirel Feministler bunların var olan eşitsizliğin yeniden üretimini sağlayacağını öne sürerler (Charlesworth vd., 1991: 628).

Şu ana kadar incelenen kısımlar her ne kadar Eleştirel Feminizm adı altında ele alınmış olsa da vurgulamak gerekir ki Uluslararası İlişkiler'e yönelik geliştirilen bu yaklaşımlar Materyalist Feminizm ile örtüşen

kısımlardır. Materyalist Feminizm'in öngördüğü kamu-özel ayrımı, kapitalizm ve ataerkillikle aynı anda mücadele edilmesi gerektiği gibi temel varsayımları Uluslararası İlişkiler disiplinine bu şekilde yansımıştır. Bunlara ek olarak, Eleştirel Feminizm'in yeteri kadar ilgilenmediği ancak Materyalist Feminizm ile daha iyi açıklanabilecek iki temel alan daha vardır; devlet tartışmaları ve uluslararası politik ekonomi.

Var olan devlet tartışmalarından bağımsız olarak, Materyalist Feminizm devlet aracılığıyla üretilen kapitalist üretim ilişkilerinin uluslararası seviyede kadının sömürülmesine nasıl sebep olduğunu açıklar. Bu çerçevede, Nancy Fraser devlet eliyle kapitalist üretim ilişkilerinin oluşturulduğunun, kadının nasıl yeniden üretim aracına dönüştürüldüğünü ve ataerkilliğin devamının nasıl sağlandığını şu şekilde açıklar:

“(D)evlet eliyle kapitalizmin ideal-tipik vatandaşı etnik çoğunluğa mensup erkek işçi, eve ekmek getiren, aile babası olarak tasavvur etmesi takip etti. Genel olarak bu işçinin maaşı evin temel geliri kabul edilirdi; ailenin tek ekonomik gelir kaynağı erkek değilse de karısının kazandığı para yalnızca ek gelir olabilirdi. Son derece cinsiyetçi olan bu “aile geliri” kavramı hem çağdaşlık ve sosyo-ekonomik yükselme çağrıştıran bir toplumsal ideale hizmet etti, hem de istihdam, refah ve gelişme hususlarında devlet politikasının temeli olarak iş gördü. Bahşedilen bu ideal pek çok aileye uzak kaldı; çünkü tek başına erkeğin geliri çocukları ve işsiz bir eşi geçindirmek için nadiren yeterli olabiliyordu. Yeni filizlenen düşük ücretli hizmet sektörü ise yakında bu idealin de bağlı olduğu Fordist endüstrinin büyümesini engelleyecekti. Ücretli işin fiyatını saptayan devlet eliyle kapitalizmin politik kültürü, ücretsiz bakım işinin ve üremenin toplumsal önemini silikleştirdi. Erkek merkezli aile ve iş anlayışlarının kurumsallaşması da toplumsal cinsiyet adaletsizliklerini doğallaştırdı ve politik mücadele alanından çıkardı (Fraser, 2009: 5).”

Devlet eliyle kapitalizmin ve buna bağlı olan ataerkilliğin nasıl yayıldığını yukarıdaki gibi açıklayan Fraser, bunun uluslararası sistem ile olan ilişkisini ise şu şekilde ortaya koyar:

“(D)evlet eliyle kapitalizm tanımı itibariyle ulusal ekonomik gelişimi ulusal vatandaşlığın, her daim yararına olmasa da, adına desteklemek için, ulus-devletlerin iktidarını harekete geçiren ulusal bir

oluşumdu. Bretton Woods kuralları çerçevesiyle mümkün kılınan bu oluşum, politik alanın bölgesel olarak sınırlanmış yönetim biçimlerine bölünmesine dayanıyordu. Sonuç olarak devlet eliyle kapitalizmin politik kültürü, adaletin bağlayıcı yükümlülüklerinin yalnızca aynı ülkenin vatandaşları için geçerli olması şeklindeki Westfalyan görüşü kurumsallaştırdı. Savaş sonrası dönemin toplumsal mücadelesinde aslan payına karşılık gelen bu görüş, adalet taleplerini bölgesel yönetimlerin politik arenasına yöneltti. Sonuç ise, uluslararası insan haklarına gösterilen sahte bağlılık ve emperyalizm karşıtı dayanışmaya bakmadan, adaletin kapsamının sınırlanması ve sınır ötesi adaletsizliklerin, tam anlamıyla örtbas edilmese de, marjinalize edilmesi oldu (Fraser, 2009: 6).”

Bu anlamda, günümüzde yapısal reform adı altında yaşanan devletin neoliberal dönüşümü hem kadının kapitalist üretim ilişkileri ile sömürülme imkanını ulus-ötesine taşıırken, kapitalizm ile ataerkillik arasındaki ilişki küreselleşmiştir. Bu bağlamda, yine Materyalist Feminist bakış açısıyla incelenebilecek olan başka bir temel alan ise uluslararası politik ekonomidir. Bu alan yukarıdaki devlet tartışmalarına bağlı olduğu kadar kadının uluslararası düzeyde sömürülmesinin görüldüğü en önemli örneklerden bir tanesidir. Neoliberal dönüşüm devlet aracılığı ile uluslararası politik ekonomiyi yeniden örgütlemesi Materyalist Feminizm’in disipline olan ilgisini arttırmıştır. Bu çerçevede, kadının küresel anlamda hem üretim hem de yeniden üretim sürecine katılımının sağlanması, hem de özelde ataerkil yapının sürdürülmesini sağlayarak kadının sömürülmesinin devamı sağlanmıştır. İlk aşamada, neoliberalizmin yeni uluslararası iş bölümüne göre kadın, üçüncü dünya ülkelerinde emek piyasasında ucuz iş gücü olarak küresel sermayenin aradığı emek gücü olmuştur (Federici, 2013: 117). Uluslararası örgütlerin ve devletlerin desteklediği dönüşümler ile de kadının ucuz emek gücüne katılması sağlanmıştır. Ayrıca, bu ilişki sadece kapitalist üretim araçları üzerinden kurulmamış; fabrikalarda çalışan kadınlara doğum kontrolü, üstlerinin erkekler tarafından aranması gibi yöntemle ataerkil yapının da yeni düzen içinde yeniden üretilmesini sağlamıştır (Federici, 2013: 115).

Kadının ucuz emek gücü olarak kullanılmasının yanı sıra yeni uluslararası iş bölümünde kadının yeniden üretim sürecindeki rolü de değişmiştir. Neoliberal politikaların refah devletini yok etmesiyle, özellikle gelişmiş ülkelerdeki kadınlar, yeniden üretim sürecini emek piyasasına açmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca, yine refah devletinin

yok edilmesine paralel olarak artan yeniden üretim maliyeti, kadının hem emek piyasasında sömürülmesine neden olmuştur, hem de maliyetin karşılanamaması durumunda kadını ev içinde yeniden üretim sürecine bağımlı hale getirmiştir (Federici, 2013: 173). Ancak hem gelişmiş ülkelerde doğurganlığın azalması hem de gelişmemiş olan ülkelerde yeniden üretimin neoliberal politikalar sonucu daha da kötüye gitmesi sebebiyle, kapitalizmin ihtiyaç duyduğu yeniden üretim süreci sıkıntıya girmiştir. Buna ek olarak, kadının doğurganlığının nüfus kontrollü politikaları ile azaltılması özellikle gelişmiş olan ülkelerde emeğin yeniden üretim sürecinde sancılar ortaya çıkarmaktadır (Federici, 2013: 167). Burada ise göç politikaları ile bu açık kapatılmaya kapatılması denirken, bunun zararlı sonuçlarını yine hem emek pazarına giren hem de yeniden üretim sürecinde olması istenen kadınlar görmemektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, kadının özgürleşmesi için kamu-özel ayrımın bitirilmesi ve kapitalizm ile ataerkinin aynı anda yok edilmesi gerektiğine inanan Materyalist Feminizm, Uluslararası İlişkiler disiplinindeki temel kavram ve alanlara toplumsal cinsiyetten arındırılmış bir bakış açısıyla bakmaktadır.

Literatürde ve Uluslararası İlişkiler disiplininde her ne kadar yaygın olmasa da Materyalist Feminizm hali hazırda var olan problemlere farklı bir kuramsal çerçeve kullanarak farklı çözümler getirmektedir. Uluslararası İlişkiler’de daha önce bir arada kullanılmayan kamu-özel ayrımını disipline getirerek hem disiplinindeki Feminist kuramlardan farklı bir bakış açısı getirirken, öte yandan da disiplinindeki ataerkin bakış açısına da eleştiri getirmektedir.

Şu ana kadar daha kısıtlı olan bu farklı yaklaşım, özellikle neoliberal dönüşümün ve kapitalizmin getirdiği zararlardan dolayı disipline daha fazla katkıda bulunacaktır. Toplumsal cinsiyetten arındırılmış bir materyalist feminist yaklaşım hem kadının uluslararası seviyede sömürülmesini açıklayacak hem de kadının özgürleşmesi için yol gösterecektir.

KAYNAKÇA

Ataman, M., (2009) "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", **Alternatif Politika**, Vol. 1, No. 1: 1-41

Blanchard, Eric M., (2003) "Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory", **Signs: Journal Of Women Culture and Society**, Vol. 28, No. 4: 1289-1312

Bryson, V., (2003) **Feminist Political Theory: An Introduction**, New York, Palgrave Macmillan

Catharine A. M., (2003) **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**, çev. Türkan Yöney ve Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul

Charlesworth, H., Chinkin, C., ve Wright, S., (1991) "Feminist Approaches to International Law", **The American Journal of International Law**, Vol. 85, No. 4: 613-645

Donovan, J., (2009) **Feminist Teori**, çev. Aksu Bora et. al., İstanbul, İletişim

Eisenstein, Z., (1999) "Constructing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialist Feminism", **Critical Sociology**, Vol. 25: 196-217

Engels, F., (2003) **Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni**, Eriş Yayınları

Erdem, T., (1994) "Postmodern Feminizm", **Kadın Araştırmaları Dergisi**, No. 2: 67-82

Federici, S., (2003) **Sıfır Noktasında Devrim**, çev. Damlanur Meral et al., İstanbul, Otonom

Firestone, S., (1972) **The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution**, New York, Bantam Book

Fraser, N., (2009) "Feminizm, Kapitalizm ve Tarihin Oyunu", çev. Gizem Kurtsoy, **Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar**, No. 9: 1-8

Hartmann, H., (1993) "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union", Jagggar, Alison M. ve Rothenberg, Paula S. et. al., **Feminist Frameworks: Alternative Theoretical Accounts of the Relations between Women and Men**, New York, Mcgraw Hill

Jaggar, A. M., (1989) **Feminist Politics and Human Nature**, New Jersey, Rowman & Littlefield Publishers

Kergoat, D., (2009) "Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Cinsiyetin Toplumsal İlişkileri", çev. Zeynep Kıvılcım, **Praksis**, No. 20: 9-17

Osman, H., (2009) "Türkiye'de Sosyalist Feminizme Kaktüs'ten Bakmak", **Praksis**, No. 20: 17-45

Sawicki, J., (1986) "Foucault and Feminism: Toward a Politics of Difference", **Hypatia**, Vol. 1, No. 2: 23-36

Smith, S., (2012) **Kadınlar ve Sosyalizm: Kadınların Kurtuluşu Üzerine Denemeler**, İstanbul, Yordam Kitap

Sylvester, C., (1994) **Feminist Theory and International Relations in a Postmodern Era**, Cambridge, Cambridge University Press

Thorburn, D., (2000) "Feminism Meets International Relations", **SAIS Review**, Vol. 20, No. 2: 1-10

Tickner, J. A. ve Sjoberg, L., (2010) "Feminism", Tim Dunne et. al., **International Relations Theories**, New York, Oxford University Press

Tickner, J. A., (2005) "Gendering a Discipline: Some Feminist Methodological Contributions to International Relations", **Signs: Journal of Women in Culture and Society**, Vol. 30, No. 4: 2173-2188

Tickner, J. A., (1999) "Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations", **Harvard International Review**, Vol. 21, No. 4: 44-48

True, J., (1996) "Feminism", Scott Burchill, et al., **Theories of International Relations**, Londra, Macmillan Press

Tür, Ö., ve Koyuncu, A., (2010) "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları", **Uluslararası İlişkiler**, Vol. 7, No. 26: 3-24

Walters, M., (2005) **Feminizm**, çev. Hakan Gür, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları

Whitworth, S., (1989) "Gender in the Inter-Paradigm Debate", **Millennium Journal of International Studies**, Vol. 18, No. 2: 265-272

Zalewski, M. ve Parpart, J. L., (2008) "Preface: the man question, gender and global power", Jane L. Parpart ve Marysia Zalewski et. al.,

Rethinking the men question: sex, gender and violence in international relations, Londra, Zed Books

Zalewski, M., (1995) "Well, What is the Feminist Perspective on Bosnia?", **International Affairs**, Vol. 72, No. 2: 339-356